

Proměny počtu žáků základních škol v souvislosti s populačním vývojem v obcích Česka

Abstrakt

Populační vývoj Česka po roce 1990 byl ve znamení prudkého poklesu porodnosti až na historická minima následovaného opět pozvolným nárůstem. Výsledkem jsou nestejně velké kohorty živě narozených, následně vstupující do vzdělávací soustavy. Navíc zejména vlivem procesu suburbanizace došlo ke změnám v rozmístění obyvatel. Výsledkem působení těchto faktorů je vznik oblastí, ve kterých kapacity základních škol neodpovídají počtu dětí v dané věkové kategorii, ať už se jedná o nedostatek míst ve školách, či naopak nedostatek žáků pro chod školy. Cílem práce je analyzovat regionální populační vývoj Česka po roce 1990, včetně změn prostorového vzorce osob ve věku povinné školní docházky (6–14 let). Získané poznatky jsou dány do souvislosti se změnami prostorového vzorce žáků základních škol a také s maximálními kapacitami základních škol. Celá analýza proběhla v rámci spádových regionů úplných devítiletých základních škol, které byly vytvořeny na základě nejkratší vzdálenosti po silnici z obce do nejbližší úplné základní školy. Byly použity metody Webbův graf a prostorová autokorelace, které jsou vhodné pro analýzy na regionální úrovni. Po roce 1990 došlo ke kompletní proměně prostorového vzorce populačního vývoje, původně růstové pohraničí začalo obyvatelstvo ztrácet, zejména vystěhováním, a naopak, nejprve přistěhováním a poté i přirozenou měnou, rostl počet obyvatel v původně úbytkovém zázemí Prahy a dalších velkých měst. Po celé sledované období docházelo k celkovému úbytku v území na jihozápadní až jihovýchodní hranici Středočeského kraje převážně z důvodu záporného přirozeného přírůstku. Nejvýraznější nárůst počtu dětí ve věku povinné školní docházky se odehrál v zázemí Prahy a později také Brna, přičemž počet žáků zprvu rostl v rámci této oblasti jen ve spádových regionech bez větších měst, která prvotní nápor počtu žáků saturovala. Až později narostl počet žáků i v ostatních regionech v zázemí Prahy a Brna. Lze se domnívat, že dlouhodobě rostoucí počet dětí, které postupně dorůstaly do věku školní docházky, vytvořil tlak na budování nových kapacit v obcích, které se již nemohly spoléhat na kapacity okolních větších měst. V případě regionů s úbytkem počtu osob ve věku 6–14 let a úbytkem počtu žáků se netvořily tak kompaktní a v čase stabilní území jako u regionů s nárůstem počtu dětí. Střídavě docházelo k výraznému poklesu počtu dětí a žáků zejména v území vnitřní periferie a některých pohraničních území. Je tedy logické, že v těchto územích nalezneme spádové regiony s největší rezervou v kapacitách základních škol. Nízkou rezervu mají spádové regiony v zázemí Prahy, Českých Budějovic a Liberce, ve kterých lze v budoucnu očekávat ještě zhoršení situace. Kapacity základních škol jsou zde nyní téměř vyčerpané v důsledku jejich naplnění žáky prvního stupně, kteří se postupně přesunou na druhý stupeň. Nicméně neustále zde také dochází k přirozenému přírůstku obyvatel, takže ani na prvním stupni nelze očekávat úbytek počtu žáků.

Klíčová slova: populační vývoj, kapacity základních škol, regionální diferenciace, Webbův graf, prostorová autokorelace, Česko